

20 anys de la publicació del volum *Ocells* de la *Història Natural dels Països Catalans*

José Luis Copete ¹

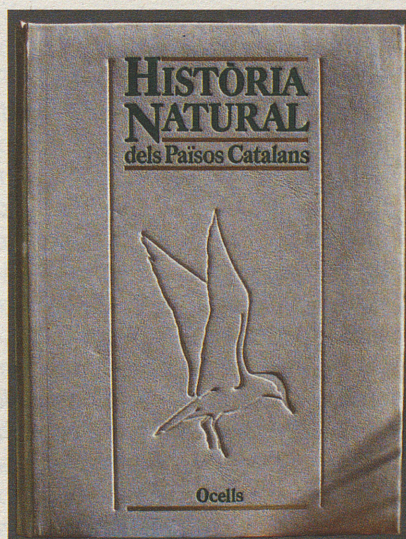
Des de fa ja uns anys, *l'Abellerol* ha inclòs entre les seves pàgines articles sobre història de diversos aspectes de l'ornitologia catalana, gràcies sobretot -si no en la seva totalitat- a la contribució de Xavier Ferrer, qui ja fa temps que està immers en investigacions històriques sobre aquesta ciència: diversos personatges (Mariano Masferrer, Josep Maria de Segarra, Estanislau Vayreda, Josep Fuset, etc...) han estat estudiats, de vegades de forma detectivesca, amb fins i tot visites a familiars encara vius que els van conèixer en algun cas, per remenar entre els objectes personals i trobar algun manuscrit que revelés alguna nova dada a les poques conegudes. Gran part de la feina que ha desenvolupat es pot consultar a la web que manté sobre el tema a <http://www.bib.ub.edu/recursos-informacio/guies-tematiques/biologia/ornitologia-catalana/>.

La seva regularitat enviant escrits sobre història d'ornitologia catalana a *l'Abellerol* ja és un fet que, fins i tot, fa que el propi Xavier faci una mica de broma sobre el mateix, amenaçant, en to distès, que *l'Abellerol* passarà a anomenar-se *l'Històriol*...

Bromes a part, s'ha de destacar que aquestes contribucions han permès conèixer aspectes no coneguts

dels predecessors en el nostre reduït àmbit que, malauradament, no s'han valorat prou en un món on tothom tendeix a parlar només del present o fins i tot a mencionar com a descobriments actuals alguns temes que potser ja van ser descoberts unes dècades abans.

L'any 2006 es van complir 20 anys de la publicació del volum *Ocells*, número 12 de l'enciclopèdia *Història Natural dels Països Catalans*, que va editar Enciclopèdia Catalana. Aquest volum, va ser edi-

Aspecte del tom XII de l'*Història Natural dels Països Catalans*, editat el febrer de 1986
Foto: J. Jurado

(¹) jlcopete@hbw.com

tat per Xavier Ferrer, Albert Martínez-Vilalta i Jordi Muntaner, és a dir, el mateix equip que també va editar el primer atlas d'ocells nidificants només publicat dos anys abans, i amb la participació d'un equip d'autors de la generació dels ornitòlegs més actius a finals dels 70 i principis dels 80, bàsicament pertanyents als col·lectius del Museu de Zoologia en

l'etapa de Salvador Filella, el Departament de Vertebrats de la Universitat de Barcelona, i Depana. Com que el propi Xavier no farà un article per recordar l'efemèride, ja que no quedaria elegant ni segurament li agradi fer un text per parlar de sí mateix, m'he pres la llibertat d'escriure quatre ratlles per comentar el que va suposar l'aparició d'aquest llibre en

El llibre i els ornitòlegs de les Illes

Per l'impacte i la utilitat que produí entre els ornitòlegs de l'arxipèlag, l'aparició del tom XII de la Història Natural dels Països Catalans, hem volgut reproduir l'article del company J. L. Copete, aparegut a la revista L'Abellerol, de l'ICO. A la meitat de la dècada dels 80, data de l'aparició del llibre que ens ocupa, els ornitòlegs illencs encara tenien sèries dificultats per gaudir d'un panorama fiable de l'estat de les espècies presents a les nostres illes, la qual cosa va canviar radicalment amb l'edició del volum Ocells: a la fi el nostres observadors podien saber quines espècies s'havien registrat a l'arxipèlag i en quin estat estaven. En la gestació de l'obra, des de les Illes no hi faltaren col·laboradors, així veiem que els autors principals són els biòlegs Xavier Ferrer, Albert Martínez i Vilalta i el nostre company de sempre Jordi Muntaner, figurant també a l'equip d'autors un altre antic company, el menorquí Enric Ramos. A la bibliografia són consultats l'immensa majoria de llibres i articles d'autors nacionals i internacionals que descriuen l'ornitofauna de les Balears, inclosos òbviament els autors illencs com el ja esmentat J. Muntaner, J. Mayol, o J. Moll. Entre els informadors d'aspectes concrets de l'obra, col·laboraren E. Amengual, S. Costa, A. Escandell, A. van Everdingen, J.M. González, J. Mayol, G. Orfila i S. Wijk, a més dels grups d'anellament del GOB de Menorca i de Mallorca. L'obra molt ben il·lustrada, comptà a més, amb imatges dels fotògrafs mallorquins Y. Hennechart, J.R. Jurado i J. Muntaner. El tom dels Ocells en cap manera ha perdut vigència -tot i que hauria aspectes a actualitzar-, i segueix essent, després de vint anys, un treball del que no en podem prescindir.

Jesús R. Jurado

El Ferrerico blau, una de les il·lustracions del llibre, d'origen illenc. Foto: J. Jurado

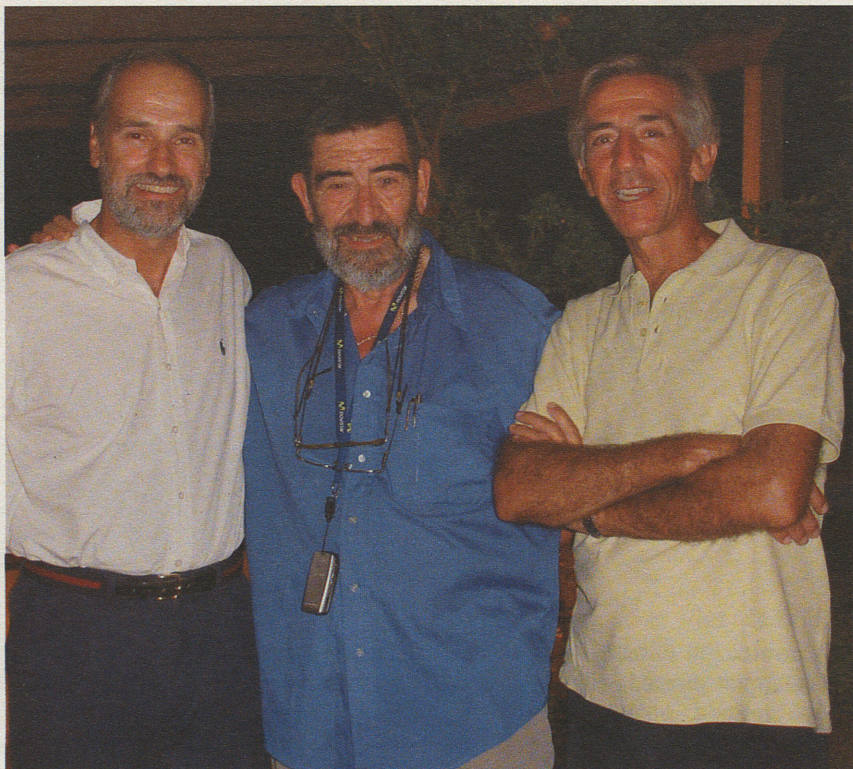
una ornitologia catalana de mitjans dels 80, molt diferent a la d'avui dia.

D'entrada, el qui suscriu té el convenciment que aquest volum no ha estat mai valorat en la mesura que cal. S'ha parlat molt del primer atlas, gairebé se l'ha entronitzat com un treball èpic que va suposar un abans i un després. Sense voler desmerèixer aquell projecte, que va servir per moltes coses -no només pels aspectes purament de coneixement de l'avifauna nidificant, sino també per moltes altres qüestions derivades, de tipus associatiu i formatiu dels ornitòlegs durant la primera meitat dels 80, sobretot- i que no vull comentar ara, el projecte del volum *Ocells*, va ser el primer intent de descriure la globalitat de l'avifauna, no només de Catalunya i Andorra -com va fer l'Atlas- sino també abastant el territori valencià i balear i la

Catalunya Nord, revisant el que es coneixia sobre totes les espècies, fossin hivernants, migrants, rareses, o nidificants. És a dir, es va tractar, després del llibre de Joaquim Maluquer i Sostres, *Els ocells de les terres catalanes*, de la primera vegada que es feia una revisió en profunditat dels estatus, fenologia, hàbits, ecologia d'alimentació, poblacions nidificants i hivernants.

El llibre de Maluquer i Sostres havia estat durant moltes dècades l'única obra que havia tractat de comentar, en clau descriptiva, on són i en quins hàbitats, els ocells a casa nostra. No obstant es tractava d'un primer intent que, amb l'aparició del volum *Ocells*, va quedar obsolet de cop i volta.

Els aspectes fenològics comentats en el volum *Ocells* són encara vàlids, a grans trets, per la majoria

Xavier Ferrer i el mallorquí Jordi Muntaner, dos dels autors de "Ocells", amb J.R. Jurado, col·laborador de Es Busqueret

d'espècies. Hi ha, és evident, algunes que han canviat els patrons lleugerament, i per d'altres s'ha precisat una mica més sobre el tema, però s'ha de dir que és sorprenent la rigurositat amb la que es comenten els patrons fenològics de moltes espècies que, tot s'ha de dir, han estat descrits millor en aquest llibre el 1986 que en alguns llibres comarcals publicats posteriorment durant els 90. La qualitat dels textos és magnífica, amb un treball de recerca evident, revisant la informació que se suposava correcta, posant al dia el que es coneixia. També és evident

que molta de la informació, la referent a la distribució i ecologia dels nidificants, va ser relativament fàcil de revisar aprofitant la gran feina feta amb l'Atles. Però no s'ha d'oblidar que el coneixement avifaunístic a Catalunya a la primera meitat dels 80 era encara un edifici en construcció, on sovint hi havia dades inusuals o poc creïbles, fruits del desconeixement d'ornitòlegs que, en fase de formació o simplement sense contacte amb la poca gent que controlava més, arrossegava certs defectes. La revisió feta al volum *Ocells* va ser molt acurada, ja que en

temes avifaunístics -dades puntuals fora de la fenologia coneguda, ocells rars o escassos, etc.- tot és probable en teoria i, per tant, fer una primera obra on es destriés el gra de la palla, és realment una feina important i exigent.

Pels ornitòlegs dels 80 aquesta obra va suposar un marc de referència en el que poder basar el coneixement de l'ornitologia de camp, especialment els temes fenològics i les distribucions (els mapes, molt bons, mostraven zones del litoral mediterrani ibèric que no havien estat encara mapejades en un sol llibre amb un coneixement contrastat). La seva aparició va motivar crítiques elogioses en revistes com *Ardeola*, on Manuel Fernández Cruz, un dels pesos pesats de l'anellament a Espanya llavors, va fer un encès elogi de l'obra, lamentant que a Espanya no hi hagués cap obra d'aquest estil i qualitat. Tampoc hem d'oblidar que, tot i ser un volum d'una enciclopèdia, es tracta d'una obra que ha aconseguit vendre a Espanya uns 30.000 exemplars, xifra només superada, encara avui dia, per l'enciclopèdia *Fauna*, de Félix Rodríguez de la Fuente.

No obstant, amb els canvis radicals viscuts en l'ornitologia de camp durant els anys 90, amb l'aparició de noves guies de camp, una explosió de nous llibres en pocs anys, una major oferta en l'accés a l'òptica, i en general un augment del nivell de vida, es va propiciar una popularització de l'ornitologia de camp entre els més joves que, només 10 anys després, havien canviat totalment els *modus operandi*, el nombre de registres ornitològics, els tipus d'associacions i la manera de relacionar-se entre els

ornitòlegs -s'havia arribat, per fi, al saludable moment en que et podies trobar amb ornitòlegs sense que sapiguessis qui eren- de forma que, l'ornitologia de camp a Catalunya, va canviar per sempre més, de forma molt positiva. Malauradament, en aquesta petita revolució, molta de la gent més jove no ha conegut aquest llibre, o no ha arribat ni a usar-lo, quan sí que ha destinat recursos en binocles, telescopis i guies de camp. Seria recomanable que, per resoldre questions concretes, molts dels més joves consultessin el volum *Ocells* abans d'enviar un missatge a una llista en Internet! Com passa sovint, algunes coses que es creu que no se saben, potser sí que es coneixen i fins i tot estan publicades. Valguin, per tant, aquestes línies per recordar una obra que, avui dia, encara és útil i actual. Han passat 20 anys des que va sortir, però encara hauria de ser consultada pels ornitòlegs actuals.